

ФАРБАК Т.М.,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
м. Київ

УДК [378.011.3-057.175:80] "18" Лавровський М.О.

М.О.ЛАВРОВСЬКИЙ – ФІЛОЛОГ-ПЕДАГОГ ВИЩОЇ ШКОЛИ ХІХ СТ.

Вивчення педагогічної персоналії відіграє велику роль у підвищенні педагогічної культури майбутнього викладача, сприяє росту його педагогічної майстерності, передає кращі традиції педагогіки минулого і тим самим допомагає у його викладацькій діяльності. Дослідження персоналії передбачає всебічний аналіз її творчого доробку, без чого неможливо оцінити внесок педагога у розвиток науки.

М.О. Лавровський – педагог вищої школи, талановитий учений, організатор освіти і науки другої половини ХІХ ст. Протягом дев'яти років навчався на історико-філологічному відділенні Головного педагогічного інституту в Санкт-Петербурзі. Улюбленими предметами М.О. Лавровського були класичні мови, російська словесність, історія й педагогіка. Після завершення навчання М.О. Лавровський один із небагатьох отримав золоту медаль (1851 р.). Саме тому йому запропонували зайняти посаду ад'юнкта кафедри грецької та латинської мов і стародавностей. Дослідження в галузі філології вчений не полишав протягом усього життя.

Метою нашої публікації є аналіз частини філологічно-історичних досліджень вченого.

Філологічні дослідження М.О. Лавровського привертала увагу його колег і сучасників: К.Я. Грота, П.А. Плетньова, А.С. Буділовича, М.Ф. Сумцова. У середині ХІХ ст. до історико-філологічного доробку вченого зверталися Б.А. Ларін, М.Г. Булахов. Усе частіше звертаються до праць М.О. Лавровського дослідники ХХІ ст. Ф.П. Сергєєв, С.І. Лиман, В.А. Горячев, М.Є. Домановська.

Протягом усього життя педагогічної праці належало перше місце у житті та професійній діяльності вченого. Проте, він не полишав дослідження в галузі історії, стародавньої писемності, руської літератури та словесності.

Спробуємо проаналізувати окремі, на наш погляд, найбільш значимі для історичної та філологічної наук дослідження.

Перше філологічне дослідження – «Порівняння перекладу «Одіссеї» Жуковського з оригіналом на підставі розгляду 9-ї рапсодії» (1849 р.) присвячене спеціальним проблемам класичної філології. Дослідження було опубліковане в журналі «Вітчизняні записки» без зазначення імені автора та стала предметом досить гострої полеміки між П.А. Плетньовим та Я.К. Гротом. Текст цієї полеміки з'явився у «Переписці», яку публікував К.Я. Грот, навіть не здогадуючись про автора предмету суперечки. Тільки у 1896 р. М.О. Лавровський у своєму листі сам зізнався К.Я. Гроту, що автором цієї статті був саме він. Ось як він писав Карлу Яковичу після перечитання «Переписки»: «Там Яков Карлович оказался даже моим защитником перед Плетневым по поводу студенческой моей статьи в Отечественных записках (о переводе «Одиссеи» Жуковского) [2, с.407].

Спеціальним проблемам класичної філології було присвячене і магістерська дисертація вченого «Про візантійський елемент у мові домовленостей руських з греками». М.Ф. Сумцов та А.С. Буділович звернули увагу на високий рівень підготовки молодого вченого не тільки з грецької стародавньої мови, а й грецької мови візантійського періоду, завдяки чому досліднику вдалося пояснити багато незрозумілих до того часу місць у тексті зазначених вище договорів [1, с. 75]. На думку А.І. Смірнова, «у своїй магістерській дисертації М.О. Лавровський продемонстрував високий рівень підготовки до наукових досліджень, ясно показав як співвідносились текст слов'яно-руський з грецьким, що не дійшов до нас, тим самим зробивши доволі цінний вклад в історію нашої писемної мови». Окрім того, на його думку, зазначене дослідження Миколи Олексійовича цілком справедливо стало взірцем спеціальних наукових досліджень [7, с.21]. Сучасна дослідниця філологічно-історичної спадщини вченого М.Є. Домановська так висловлюється про зміст дослідження : «...Науковець пропонує актуальні й на сьогодні методи роботи з джерелами, провадить зовнішню критику договорів як історичного джерела. Однак, при цьому найбільш ґрунтовною, виваженою, професійно і вдало виконаною є філологічна складова роботи. Надзвичайна працелюбність, блискуча мовна підготовка, глибоке знайомство з візантійською літературою дозволили М. О. Лавровському вже в середині ХІХ ст. дійти висновків, які не було спростовано навіть через півтора століття» [3, с.102-103]. Внесок М. О. Лавровського у справу дослідження русько-візантійських угод залишається недостатньою мірою опрацьованим та оціненим в історіографії. Можна сміливо стверджувати, що здійснена ще у середині ХІХ ст. розвідка науковця у багатьох аспектах випереджала свій час. І ще й на сьогодні завдання точного перекладу русько-візантійських договорів грецькою мовою і, відповідно, тлумачення їхніх умов продовжує залишатися для сучасної науки не менш актуальним, ніж понад 150 років тому [3, с.111]. Про наукову цінність й актуальність дослідження свідчить і той факт, що через 50 років після першого видання робота була перевидана в «Русском филологическом вестнике» у Варшаві.

У дослідженнях «Заметка о слове Севриа в апокрифическом сказании об Адаме» (1861 р.) та збірці «Огляд давньозавітних апокрифів» (1864 р.) М.О. Лавровський дослідив старослов'янську писемність, порівняно з візантійськими та західноєвропейськими джерелами. На думку вченого, апокрифічна література безпосередньо вплинула і на формування світогляду народу [9, с.6]. Згодом ці наукові праці вченого увійшли до змісту курсу історії руської літератури та словесності М.О. Лавровського, за яким вивчали релігійні тексти старого завіту у гімназіях та вищих навчальних закладах другої половини ХІХ ст. [4, арк. 25]. На думку К.Я. Грота, зміст статті «Зауваження про гірю Костянтина Багрянородного» повністю вичерпав усі досі не вирішені питання з русько-візантійських відносин [2, с. 423].

Згодом М.О. Лавровського зацікавили проблеми історії руської літературної мови. Дослідження «Кирило і Мефодій і початок християнства в Росії» (1885 р.) присвячено діяльності Кирила і Мефодія, слов'янських першовчителів, окремим фактам історичного розвитку дохристиянської та перших десятиліть християнської Русі. Дослідник зазначав, що «появою нашої абетки, складанням нашої величної мови, перекладом на нашу мову праць отців церкви та встановленням богослужіння на всім зрозумілій мові, а найголовніше – об'єднанням православних слов'ян, ми завдячуємо Кирилу й Мефодію» [5, с. 3]. А вже запровадження християнства на Русі спонукало до розвитку освіти, а з нею – і перших літературних праць. Перекладні праці учнів Кирила та Мефодія поповнили руське книжне багатство. Професор склав їх перелік, згрупувавши за змістом та охарактеризувавши. Так, до праць догматичного характеру він відніс «Начертание православной веры Иоанна Дамаскина»; пояснювального – «Шестоднев Иоанна Экзарха Болгарского»; нравовоучального – «Поучения отцев церкви – Григория Богослова, Иоанна Златоуста, Ефрема Сирина» та інших; історичного – житія святих та хронографи. Дві останні групи дослідник вважав такими, що стали предметом постійного читання, вивчення та наслідування. Так, вже через півстоліття з'явилися перші видатні пам'ятки староруської літератури «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона, «Слово о полку Игоревім» невідомого, але талановитого автора, та твори Феодосія й Кирила Туровського. М.О. Лавровський зазначив, що вся перелічена вище література «заключает в себе все лучшее, что представляла тогда современная византийская христианская литература» [5, с.4]. Послідовники книжної справи на Русі брали за приклад уже готові літературні форми та вкладали у них свій живий зміст, як пізніше на сучасному етапі ми вкладали свій зміст у західно-європейські літературні форми, зазначав професор [5, с.19]. Автор, спираючись на наукові методи дослідження, намагався довести, що поява великої кількості літературних праць на Русі вже через півстоліття після появи схожих праць у східній Європі була не тільки наслідком східноєвропейського літературного процесу. Професор наголосив, що такі твори зайвий раз є доказом того, що освіта на теренах Київської Русі існувала набагато раніше до офіційної дати запровадження християнства. А вже «образование народа, даже в передовом его сословии, совершается крайне медленно, зреет в ряде поколений, а потому и плодов его обыкновенно приходится ждать слишком долго» [5, с. 7]. Учений стверджував, що самостійні літературні досвіди розвивались поступово, природно й органічно ще задовго до Володимира, так як і сама освіта з'явилася не зненацька, а існувала і до офіційної дати хрещення Русі. «Великие события не совершаются внезапно, им обычно предшествует долгий и сложный подготовительный исторический процесс и они сами являются только окончательным выражением последнего» [5, с.9]. М.О. Лавровський зробив порівняльну характеристику появи, становлення і розвитку перших закладів освіти на території Болгарії і Русі і довів, спираючись тільки на історичні факти (уривки із стародавніх договорів руських князів з греками), що ідеї християнства, а разом з ними й освіта, з'явилися і розвивалися на території як Болгарії, так і Русі, набагато раніше офіційної дати його прийняття. Професор наголосив і на повільному органічному розвитку мови, адже вона нерозривно пов'язана з історичними процесами. Мову священних книг XI ст. він називає «багатою, стройною, правильною, с замечательно развитым синтаксисом, имеющим свою длинную, предшествующую этому ее состоянию историю». Учений проаналізував мову міждержавних договорів першої половини X ст. і зробив висновок, що саме ця мова є руською, адже нею були написані важливі державні документи [5, с.13].

Історичні ж дослідження стародавньої Русі вчений вважав недосконалими, так як у них відсутній зв'язок із загальними законами розвитку народного життя. Разом з тим, М.О. Лавровський погодився з думкою професора Голубинського щодо відкритості Русі до заходу у домонгольський період, як доказ навів родинні зв'язки руських князів з володарями півдня і заходу. Період «Русі Московської» назвав «страной крепко запертой, в которую весьма трудно попасть», але за часів Петра Великого, на його думку, така відкритість повернулася [5, с. 15].

Головною ж заслугою діяльності Кирила і Мефодія дослідник вважав їхній внесок в об'єднання слов'янських народів. Ось як він висловлювався про перспективу їх спільного майбутнього: «Насеяли они семена христианского просвещения по всем славянским странам и явились как бы предопределенными свыше предвестниками их будущего общения и единения» [5, с.19].

Звернення до наукового спадку М. О. Лавровського є вкрай необхідним і своєчасним. У ньому представлені оригінальні посилання на історичні джерела (в основному - літописи), які не збереглися до наших днів. Висловлені ним спостереження заслуговують на всебічний розгляд і належну оцінку в світлі сучасних знань з історії та філології. Усі дослідження М.О. Лавровського містять науково обґрунтовану власну думку автора, яка залишається актуальною й до сьогодні.

Література

1. Будилович А.С. Памяти Н.А. Лавровского: Речь, прочитаная в заседании учено-литературного о-ва при имп. Юрьевском университете / А. С. Будилович. – 1990. –Т.3. – Отд. научн. – 1900. – С.74-92.
2. Грот К.Я. Братья П.А. и Н.А. Лавровские как деятели науки и просвещения. К столетним годовщинам их рождения. Доклад в Славянской Комиссии Академии наук 10 мая 1927г / К.Я. Грот. – Л.: Издательство Академии наук СССР, 1929. – С.401-443.
3. Домановська М.Є. М.О. Лавровський (1825-1899) про русько-візантійські угоди X ст. / М. Є. Домановська // Сіверянський літопис. – dspace.univer.kharkov.ua/.../domanovska.pdf
4. Дело Конференции историко-филологического Института князя Безбородка в Нежине с отчетом Гг. Профессоров и преподавателей Института о курсах преподаваемых студентам в течении 1877/1878 академического года, тут же об устройстве преподавания и распределении лекций на будущий 1878/9 академический год. 28.04.1878 г. – 7.02.1879 г. – ф. 1105, оп., 1, стр. 102, арк. 1-59.
5. Лавровский Н.А. Кирилл и Мефодий и начало христианства в России / Н. А. Лавровский // Мефодиевский юбил. сб. / [под. ред. А. Будиловича]. – Варшава, – 1885. – С. 1-20.

6. Майков Л.Н. Записка об ученых трудах члена-корреспондента императорской Академии наук / Л. Н. Майков // Приложение к отчету о деятельности ОРЯС за 1890. – 1891. – №3. – С. 56-63.
7. Смирнов А.И. Очерк педагогической и учено-литературной деятельности Н.А. Лавровского / А. И. Смирнов // Русский филологический вестник – 1890. – Т 24. – №3. – С. 18-25.
8. Сумцов М.Ф. Лавровский Николай Алексеевич // Историко-филологический факультете Харьковского университета за первые сто лет его существования 1805 – 1905) / М. Ф. Сумцов / [под ред. М.Г. Халанского и Д.И. Багаля]. – Харьков: Универ. Тип., 1908. – С. 88-95.
9. Лавровский Н.А. Обзорение Ветхозаветных апокрифов / Н. А. Лавровский. – Харьков: Универ. Тип, 1864. – 103 с.

Фарбак Т.М. М.О. Лавровський – філолог-педагог вищої школи XIX ст.

Анотація. У статті висвітлено та проаналізовано окремі філологічно-історичні дослідження вченого щодо мови візантійсько-руських договорів, становлення та розвитку руської літературної мови й освіти на теренах Східної Європи дохристиянської доби та перших років запровадження християнства.
Ключові слова: писемність, мова договорів, джерело, літопис, філологія.

Фарбак Т.Н. Н.А.Лавровский – филолог-педагог высшей школы XIX в.

Аннотация. В статье представлено и проанализировано отдельные филологическо-исторические исследования ученого, которые касаются византийско-русских договоров, а также развития русского литературного языка и образования на территории Восточной Европы дохристианского периода и первых лет введения христианства. **Ключевые слова:** письменность, язык договоров, источник, летопись, филология.

Farbak T.M. M.O. Lavrovsky – philologist and pedagogue of high school of the XIX century

Annotation. Some philological and historical research of the scientist as for the language of the Byzantine Ruthenian contracts and the formation and development of the Rus literary language and education in Eastern Europe of the pre-Christian era and the first years of the introduction of Christianity is high light and analyzes in the article. **Key words:** writing, language of contracts, the source, record, philology.

ФОМІЧОВА Н. М.,

Інституту педагогічної освіти
і освіти дорослих НАПН України,
м. Київ

УДК: 37.036:7.071.1 (091)

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХУДОЖНИКА-ЖИВОПИСЦЯ НА ЗАСАДАХ АКАДЕМІЧНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ОСВІТИ

Сьогодні в теорії та практиці світової художньої освіти існують різні погляди щодо того, чи актуальна вимогам нашого часу академічна художня освіта, чи вона закономірно витісняється сучасними школами образотворчого мистецтва. У працях з естетики (Аристотель, А.Баумгартен, Ю.Борев, Ю.Давидов, О.Кривцун, О.Лосєв, Платон) та історії мистецтва (М.Алпатов, М.Бахтін, Б.Віннер, Н.Дмитрієва, Т.Ільїна) аналізується історія виникнення різних художніх напрямів, які саме й зумовили розробку змісту певних підходів до академічної художньої освіти. Окрім того, в дослідженнях з психології художньої творчості (Л.Виготський, А.Іліади, А.Лук, В.Роменець, С.Рубінштейн, Б.Теплов) були виявлені соціальні, психологічні, психічні основи творчого процесу, що визначало вибір художником того чи іншого напрямку в мистецтві і, відповідно, методів його вивчення та опанування.

Мета даної статті полягає в тому, щоб в історичному аспекті коротко простежити витоки і процес розмежування принципів і методів в академічній художній освіті, показати необхідність і ефективність академічної підготовки майбутніх художників-живописців як фундаменту, на якому може формуватися і розвиватися їх творчий потенціал.

Проблеми академічної художньої освіти в Україні в історичному та регіональному аспектах докладно розглянуті у працях Р.Шмагало. Зміст і методи мистецько-педагогічної освіти, формування творчого потенціалу студентів аналізуються у працях українських дослідників Г.Гребенюк, І.Зязюн, С.Коновець, Л.Масол, О.Отіч, Г.Падалки, О.Рудницької, О.Шевнюк, В.Шпильчак та інших. Зазначені автори також обґрунтовують необхідність набуття фундаментальної академічної освіти як художниками різних напрямів, так і викладачами образотворчого мистецтва вищих, спеціалізованих та загальноосвітніх навчальних закладів.

Водночас, нині у вітчизняній системі освіти майже відсутні дослідження з педагогічних аспектів проблеми підготовки фахівців художнього профілю у вищих навчальних закладах. Небагато їх і в Російській Федерації, на теренах якої, як відомо, було зосереджено відомі центри професійного становлення багатьох російських та українських митців образотворчого мистецтва. Так, наприклад, проблеми методики викладання рисунку і живопису розглядаються лише в нечисленних наукових збірниках, що випускаються, зокрема, Санкт-Петербурзьким художнім інститутом ім. І.Рєпіна [4].

Надзвичайно малою є можливість ознайомлення з методами навчання образотворчого мистецтва в європейських школах через відсутність як оригінальних, так і перекладених праць відповідного змісту. В той же час потреба в різнопланових дослідженнях стосовно академічної художньої в Україні та за кордоном має велике значення, як власне для велика як для митців-професіоналів, так і для широкого загалу студентів, майбутніх художників, викладачів образотворчого мистецтва та мистецтвознавців.